

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

Warszawa, 30.09.2017

Dr hab. Izabela Kołodkiewicz, Prof. ALK
Katedra Przedsiębiorczości
Akademia Leona Koźmińskiego

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Kubów pt.:
„Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w branży sportowej
na przykładzie organizatorów sportu”
napisanej pod kierunkiem
prof. dr hab. Beaty Glinki (promotor) i dr Agnieszki Postuły (promotor
pomocniczy)**

Opinia ogólna

Przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską mgr Magdaleny Kubów, której celem było „zaprezentowanie uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości w obszarze sportu na przykładzie działalności organizatorów sportu” (s. 8), należy ocenić pozytywnie. W pracy została podjęta próba rozpoznania i opisanie ciekawego zjawiska jakim jest podejmowanie działalności przedsiębiorczej, której celem jest dostarczenie usług rekreacyjnych i sportowych. Autorka prawidłowo dobrała do przyjętego celu pracy metodę badań oraz techniki i narzędzia badawcze. Zrealizowane badania miały charakter badań jakościowych. Przeprowadzone analizy, których celem był opis procesu profesjonalizacji organizatorów sportu oraz opis kontekstu kulturowego ich działalności, oceniam jako interesujące. Za podstawowe osiągnięcie pracy należy uznać stworzenie typologii organizatorów sportu oraz określenie uwarunkowań determinujących rozwój przedsiębiorczości w branży sportowej.

Uwagi szczegółowe

I. Konstrukcja pracy

Praca liczy 244 strony, w tym merytoryczna część pracy obejmuje 223 stron. Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia oraz bibliografii. Zawiera również 20 tabel oraz 18 rysunków.

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

W pracy można wyróżnić dwie podstawowe części: metodyczno-teoretyczną i empiryczną. Część metodyczno -teoretyczną tworzą rozdziały od I do III. Opis metody badawczej zawiera rozdział pierwszy, rozdziały drugi i trzeci zawierają przegląd literatury przedmiotu. W rozdziale czwartym ma miejsce prezentacja wyników badań, a ich analizę zawiera rozdział piąty i szósty. Pracę kończy zakończenie, zawierające deklaracje Doktorantki o realizacji celu pracy, informację o zawartości pracy oraz wskazujące co Autorka uważa za swoje osiągnięcie badawcze.

Recenzowana praca ma tradycyjną, klarowną, dobrze służącą realizacji celów badawczych strukturę. Pewne zastrzeżenia budzi jednak brak równowagi między częścią metodyczno-teoretyczną a częścią empiryczno-analityczną. Ta druga jest zdecydowanie bardziej rozbudowana w porównaniu do pierwszej części rozprawy (77 stron vs. 145 stron).

II. Cel pracy, pytania badawcze oraz metoda badań

Za podstawowy cel pracy Doktorantka przyjęła „zaprezentowanie uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości w obszarze sportu na przykładzie działalności organizatorów sportu” (s. 8). Na potrzeby pracy sformułowała również cztery cele poznawcze, z których za szczególnie ciekawy należy uznać podjęcie próby opisu procesu profesjonalizacji organizatorów sportu. Dopełnieniem realizowanej wiązki celów badawczych, było też przyjęcie celu praktycznego.

Doprecyzowując cele pracy Doktorantka sformułowała 9 pytań badawczych (s.9). Sposób ich sformułowania, jak również ich liczba, wzbudza pewne wątpliwości. Pytania badawcze powinny być bardziej problemowe a ich liczba mniejsza. Punktem wyjścia do ich sformułowania powinny być przyjęte cele badań.

Autorka wykazała się świadomością metodyczną, dokonując trafnego wyboru metod jakościowych adekwatnych do przyjętego celu pracy oraz eksploracji badanej problematyki. Wybór metody badawczej w postaci etnografii pokrywa potrzeby badawcze Doktorantki. Sposób sformułowania celu pracy wskazuje, że w centrum jej zainteresowania jest opis uwarunkowań rozwoju aktywności przedsiębiorczej organizatorów sportu, a zdaniem Babbiego (2007) etnografia stanowi badanie, które jest bardziej zorientowane na szczegółowy opis, a nie na wyjaśnienie badanego zjawiska.

Podstawową techniką gromadzenia danych w terenie były wywiady, które dostarczyły danych pierwotnych. Drugim ważnym źródłem danych były źródła wtórne w postaci stron internetowych przedsiębiorstw zarządzanych przez badanych przedsiębiorców oraz źródła prasowe (tj. Gazeta Wyborcza, Newsweek, Twój Styl oraz Forbes). Źródła te stanowiły podstawę do przeprowadzenia analizy tekstów oraz krytycznej analizy kultury. Ich dobór oceniam jako poprawny.

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

III. Merytoryczna ocena rozprawy

Ogólna ocena merytoryczna rozprawy, mimo dostrzeganych w niej pewnych niedoskonałości, jest pozytywna. Oceny cząstkowe poszczególnych jej części, zgodnie z strukturą pracy zostały przedstawione poniżej.

Pracę rozpoczyna omówienie założeń metodologicznych przeprowadzonych badań (rozdział I). Charakterystyka ta obejmuje dwie części. W pierwszej z nich Autorka wykazuje się znajomością literatury przedmiotu na temat wykorzystanych metod i technik badawczych (tj. etnografia, wywiady antropologiczne, analiza tekstów i krytyczna analiza kultury), w drugiej części ma miejsce prezentacja założeń zrealizowanych badań własnych. Oceniając ten ważny element pracy doktorskiej mogę stwierdzić, że omówienie teoretycznych podstaw etnografii jako wykorzystanej metody badawczej zostało zrealizowane poprawnie. Autorka wykazała się też znajomością teoretycznych podstaw koncepcji wykorzystanych technik i narzędzi badawczych. Dla otrzymania jednak pełnego obrazu możliwości zastosowania etnografii zabrakło omówienia kwestii dotyczącej możliwości i warunków generalizacji otrzymanych wyników badań. W przypadku prowadzenia badań jakościowych kwestia generalizacji jest kluczowa i warunkuje wiarygodność otrzymanych wyników badań oraz wyników, przeprowadzonych na ich podstawie, analiz. Brak odniesienia się Doktorantki do tej kwestii pozostawia Czytelnika w niewiedzy na temat przyjętych założeń w procesie uogólnienia otrzymanych wyników badań, które ma miejsce w rozdziale piątym i szóstym rozprawy.

Więcej zastrzeżeń mam jednak do drugiej części rozdziału metodologicznego, która zawiera charakterystykę założeń przeprowadzonych badań. Zdecydowanie oceniam ją za niepełną, a podstawowym elementem jakiego w niej brakuje jest brak informacji na temat badanych przedsiębiorców i ich przedsiębiorstw. Informacje o badanych organizatorach sportu, autorka ograniczyła jedynie do wskazania charakteru prowadzonej działalności (s.25-26). Ważnym uzupełnieniem tych informacji powinny też być dane dotyczące wielkości przedsiębiorstwa (pojawiają się one dopiero na s.220), jak również ile lat działa na rynku czy też jego lokalizacji. Przydałaby się również charakterystyka badanych rozmówców, obejmująca informacje dotyczące m.in. wykształcenia (np. w podziale na AWF i inne) oraz ich wieku (np. w przedziałach wiekowych) jak również posiadanych doświadczeń biznesowych. Prezentacja wyników badań wskazuje, że badani respondenci są ludźmi młodymi (ale jest to moje przypuszczenie), ale jeśli tak jest, to ich wiek może być ważnym czynnikiem kształtującym ich poglądy na prowadzenie firmy i sposób jej działania. Kwestia wieku mogłaby być też czynnikiem przekładającym się na proces profesjonalizacji. Tego typu charakterystyki powinny zostać zawarte w tabeli, zapewniając tym samym większą przejrzystość wyводу.

Kolejnym elementem, którego zabrakło w tej części pracy jest brak uzasadnienia dlaczego zostało przeprowadzonych 21 wywiadów. Doktorantka nie wskazuje czynników, które

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

zdecydowały o takiej liczbie rozmówców. Ze względu na specyfikę badań jakościowych określenie czynników warunkujących zakończenie zbierania danych jest ważne. Jednym z kluczowych warunków jest m.in. osiągnięcie poziomu nasycenia danych.

Opis założeń metodyki prowadzonych badań powinien kończyć się wskazaniem ich ograniczeń. Kwestie ograniczeń, wynikających z wykorzystanej metody badań w kontekście rozważań teoretycznych, Doktorantka wskazała na stronie w pkt. 1.2.3 (s. 21-22). Zabrakło jednak informacji dotyczących jakie są ograniczenia wynikające ze zrealizowanych badań w terenie. W tym punkcie powinny się również pojawić informacje dotyczące możliwości generalizowania otrzymanych wyników. Doktorantka niestety nie odniosła się do tej kwestii. W tym kontekście dyskusyjne są rozważania prezentujące wyniki badań, i prowadzące do wielu uogólnień (rozdział V i VI).

Dokonany przez Doktorantkę przegląd literatury przedmiotu, zawarty w rozdziale drugim i trzecim, obejmuje kluczowe dla badań zagadnienia dotyczące przedsiębiorczości, profesji i ról (rozdział II) oraz charakterystyki rynku sportowego (rozdział III). Omówione w nim zagadnienia zarysowują obszar problemowy, leżący w centrum zainteresowań Autorki. Miejscami można odnieść jednak wrażenie, że ich opis jest zbyt powierzchowny. Na przykład jest to widoczne w prezentacji założeń teorii ról, która została przedstawiona dość pobieżnie. Generalnie jednak dobór zagadnień omówionych w części literaturowej pracy oceniam pozytywnie, aczkolwiek pewne zastrzeżenia budzi poziom ich zgłębienia.

Dobrym rozwiązaniem nie wykorzystanym przez Doktorantkę jest zakończenie rozważań teoretycznych podsumowaniem zawierającym kluczowe kwestie dla prezentowanych wyników badań i ich analizy. Wyciągnięcie kluczowych zagadnień dla dalszych rozważań jest pomocne w ukierunkowaniu uwagi czytelnika.

Najobszerniejszą część pracy, liczącą 111 stron, stanowi rozdział czwarty w którym Autorka prezentuje otrzymane wyniki badań. Bez wątplenia mocną stroną tej części rozprawy jest bogactwo zgromadzonego materiału badawczego. Dobór omawianych kwestii, jak również ich kolejność oceniam pozytywnie. Pewne zastrzeżenia budzi jednak sposób ich prezentacji. Zastosowane przez Autorkę tradycyjne podejście dotyczące prezentacji wyników badań czyli komentarz i adekwatny do niego cytat obciążony jest pewnymi słabościami. Pierwszą z pułapek w jakie wpadła Autorka jest sformułowanie komentarza, który jest:

- powtórzeniem cytatu i tym samym nie wnosi nowej wartości do prowadzonego wywodu lub
- nie jest adekwatny do cytatu i nie wiadomo na jakiej podstawie został sformułowany (np. s. 112, s. 114pkt. , s. 125). W tym przypadku mamy do czynienia z „błędem nadmiaru”, co oznacza, że Autorka powiedziała więcej, jak to wynika z zaprezentowanego materiału badawczego (Pratt M.G., 2009).

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

Pewne wątpliwości budzi też kwestia pojedynczych cytatów i formułowania do nich komentarzy. Nie wiadomo bowiem czy takiego zdania był tylko jeden z badanych rozmówców czy dany cytat stanowił najlepszą ilustrację danego zagadnienia. Dobrą praktyką byłoby więc poinformowanie czytelnika o istniejących uwarunkowaniach. Dobrym rozwiązaniem, przy dużej liczbie adekwatnych do potrzeb cytatów, jest ich przedstawienie w tabeli. W moim odczuciu Doktorantka w zbyt małym stopniu wykorzystwała tabele do prezentacji wyników badań. Zawarcie cytatów w tabeli zwiększa przejrzystość prowadzonego wywodu. Dobrym tego przykładem jest tabela 5 na s. 119, zawierająca przegląd definicji sukcesu, które zostały sformułowane przez badanych organizatorów sportu.

Innym rozwiązaniem zwiększającym przejrzystość prezentacji otrzymanych wyników badań jest zakończenie głównych punktów krótkim podsumowaniem kluczowych obserwacji badawczych. Zdecydowanie tego rozwiązania zabrakło w tej części pracy. Przy tak bogatym materiale badawczym opracowanie tego typu podsumowań ułatwiłoby zapamiętanie kwestii, ważnych dla omawianego zagadnienia. Stanowiłoby ono swoistą „kropkę nad i”, pełniłoby też rolę ważnego dopełnienia prezentowanych wyników badań. Jak już sygnalizowano powyżej część tę cechuje duża ilość materiału badawczego, dlatego też warto wskazać czytelnikowi na co powinien zwrócić uwagę, co należy zapamiętać, co jest istotne z perspektywy postawionego celu pracy i pytań badawczych.

Pewną słabością tego rozdziału jest też zauważalny brak dopasowania części tytułów punktów do ich zawartości. Na przykład tytuł punktu 4.3.5. wskazuje, że powinny się w nim znaleźć rozważania na temat kompetencji przedsiębiorców, a rozważania obejmują też czynniki motywujące do podjęcia działalności gospodarczej (s. 123 - 125). Rozważania te powinny zostać zawarte w kolejnym punkcie.

Czytając rozprawę, chwilami można odnieść wrażenie, że Doktorantce zabrakło sił albo czasu, aby spojrzeć na pracę z pewnym dystansem, który pozwoliłby na wypracowanie większej spójności prowadzonych rozważań. Odbiło się to niestety na stopniu przejrzystości i uporządkowania prowadzonego wywodu.

Rozdziały – piąty i szósty - prezentujące wyniki przeprowadzonych analiz należą do najciekawszych części recenzowanej pracy doktorskiej. W rozdziałach tych Doktorantka dokonała analizy otrzymanych wyników badań, celem opisu profesjonalizacji badanej grupy rozmówców – organizatorów sportu (rozdział piąty) oraz zarysowania kulturowego kontekstu przedsiębiorczości w obszarze sportu (rozdział szósty).

Autorka, wykorzystując założenia adekwatnych do potrzeb analizy teorii (np. model Burrage’a Jarauscha i Siegrist’a, 1990), sprawnie prowadzi wywód. Jest on spójny i logiczny. Jego odbiór ułatwiają też ciekawe i jednocześnie porządkujące materiał badawczy, tabele.

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

Doktorantka wykazała się umiejętnością selekcji informacji adekwatnych do potrzeb prowadzonych analiz. Wynikiem przeprowadzonych analiz jest m.in. stworzenie typologii ról organizatorów sportu (tabela 11, s. 191) czy też scharakteryzowanie kontekstu kulturowego działalności organizatorów sportu.

Pewną jednak wątpliwość, w tej części pracy, wzbudza sposób prowadzenia rozważań, które cechuje wysoki poziom generalizacji, co przy próbie 21 rozmówców nie jest uzasadnione. Wyraźnie jest tutaj odczuwany brak informacji na temat założeń jakie w tej kwestii przyjęła Autorka rozprawy, w tym jakie czynniki warunkują generalizację otrzymanych wyników badań - jakie czynniki pozwalają na nią, a jakie ją ograniczają.

Ciekawym też wątkiem, który nasuwa się z prezentacji wyników badań, a który nie został podniesiony przez Autorkę jest m.in. zjawisko „przedsiębiorczości stylu życia” (ang. life style). Zgodnie z definicją zaproponowaną przez J. Cieślika (2014) z tego typu przedsiębiorczością „mamy do czynienia wtedy, gdy głównym motorem prowadzenia biznesu nie jest maksymalny efekt finansowy, ale możliwość realizowania własnych zainteresowań i pasji, a także stylu życia (np. swoboda czasowa, praca w miejscu zamieszkania)”. Potrzeba odniesienia się do tej kwestii pojawia się w kontekście postawionego celu pracy czyli poznania uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości w branży sportowej. Szczególnie jest ona widoczna w przypadku deklaracji części badanych rozmówców o braku chęci zwiększania rozmiarów swoich przedsiębiorstw ze względu na obawę przed utratą kontroli nad nim. Źródła tej niechęci wymagają poznania, w tym odpowiedzi na pytanie: czy wynika ona z przyjętej orientacji na przedsiębiorczość stylu życia czy może z braku kompetencji wymaganych do zarządzania coraz większym podmiotem. Kolejne pytanie, jakie należy postawić, dotyczy kwestii czy badani przedsiębiorcy dysponują odpowiednimi kompetencjami w tym zakresie, czy np. uzupełniają swoje wykształcenie w sferze zarządzania. Inne jeszcze pytanie dotyczy przynależność generacyjnej organizatorów sportu, np. czy przynależność do nowego pokolenia Millenialsów może mieć znaczenie dla chęci bądź braku rozwoju przedsiębiorstw badanych rozmówców. Odpowiedzi na te pytania mogą stanowić ciekawy wkład w charakteryzowany proces profesjonalizacji organizatorów sportu.

Kończące rozprawę doktorską zakończenie ma charakter podsumowania rzeczowego zawierającego listę wykonanych przez Doktorantkę zadań. Zabrakło mi jednak podsumowania o charakterze merytorycznym, zawierającego kluczowe konkluzje wynikające z badań. Ogólnie mogę stwierdzić, że pewną słabością recenzowanej rozprawy doktorskiej jest brak podsumowania głównych wątków dla pracy. Między innymi zabrakło wyróżnienia punktu zawierającego w syntetyczny sposób sformułowane odpowiedzi na postawione pytania badawcze i skumulowane w jednym miejscu. Zabrakło też podsumowania analiz dotyczących profesjonalizacji organizatorów sportu oraz kontekstu kulturowego działalności organizatorów sportu.

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

Strategię przyjętą przez Autorkę można określić „Drogi Czytelniku wnioski wyciągaj sobie sam”. Pewną słabością tej strategii jest to, czy te wnioski będą się pokrywały z tymi jakie wyciąga Autorka rozprawy.

IV. Dobór i wykorzystanie literatury przedmiotu

Bibliografia obejmuje dwadzieścia stron (ss. 224 – 244), w tym jej pierwsza część zawiera pozycje merytoryczne, w języku polskim oraz języku angielskim. W drugiej części zostały zaprezentowane artykuły prasowe stanowiące źródło danych do badań. Przeważa literatura z ostatnich 15 lat. Dobór literatury uznaję za dobry. Wykorzystana bogata bibliografia świadczy o dobrej znajomości problematyki, podjętej przez Autorkę.

V. Językowa i formalna strona pracy.

Jeśli chodzi o sposób pisania, to należy podkreślić, że rozważania są prowadzone w sposób jasny i zrozumiały, w efekcie pracę dobrze się czyta. Miejscami jednak styl prowadzonych rozważań powinien być bardziej dopracowany. Szkoda, że doktorantka nie znalazła czasu na dokładne przeczytanie pracy i wyczyszczenie braków m.in. w postaci dokończenia „urwanych” zdań. Do innych dostrzeganych słabości należą:

- liczne literówki,
- zbyt mała wielkość czcionki w prezentowanych cytatach,
- tytuły punktów powinny być na tej samej stronie co punkty.
- informacja o podziale stron zawarta w spisie treści nie jest zgodna z obecną wersją pracy
- brak spisu tabel,
- brak spisu rysunków.
- obecność w bibliografii źródeł, które nie zostały wykorzystane w pracy.

VI. Konkluzje

Podsumowując, mimo wskazywanych w recenzji pewnych niedociągnięć, stwierdzam, że recenzowana praca doktorska spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym. Decyduje o tym:

- trafne wybranie problematyki, która mieści się w sferze zainteresowania nauk o zarządzaniu,
- poprawne sformułowanie tematu pracy oraz głównego celu,
- zarysowanie ram teoretycznych poprzez dokonany przegląd literatury przedmiotu,

AKADEMIA
LEONA KOŹMIŃSKIEGO

- opracowanie założeń badań empirycznych oraz ich przeprowadzenie,
- zaprezentowanie wyników badań, w sposób zgodny z logiką postawionych pytań badawczych,
- wykazanie się umiejętnością analizy otrzymanych wyników badań,
- realizacja założonego celu pracy.

Przedstawiona praca ma charakter naukowy i mieści się w dziedzinie nauk ekonomicznych oraz w dyscyplinie nauki o zarządzaniu. Przeprowadzając swoje wywody, Doktorantka wykazała się wiedzą merytoryczną, jak również posiadaniem warsztatu badawczego, który potrafiła zastosować w praktyce.

Recenzowana rozprawa mgr Magdaleny Kubów spełnia wymogi formalne związane z pracami na stopień naukowy, tym samym wnioskuję o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Bibliografia

Babbie E. (2007) *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN,. Warszawa

Cieślik J. (2014) *Przedsiębiorczość polityka rozwój*, Wydawnictwa Akademickiego SEDNO, Warszawa

Pratt M.G. (2009) „From the Editors. For the lack of a boilerplate: Tips on writing up (and reviewing) qualitative research”, *Academy of Management Research*, Vol. 2009, No. 5., ss. 856 - 862

Izabela Kołodkiewicz